

Szentgyörgyi András

A templom leírása

Ha a templomba lépünk, első pillantásra feltűnik a belső tér karcsú magassága. A régi feljegyzések szerint hat öl négy láb a szélessége, kilenc a magassága, ez körülbelül 2/3 arány a magasság javára: ritkaság barokk templomoknál. Szinte átalakított csúcsíves épület gyanúját keltené, ha nem tudnók, mikor kezdték építeni.

Ennek a magasba nyújtott építkezésnek voltak gyakorlati okai. Aránylag szűk területet kaptunk iskola, rendház és templom felépítésére. Azonfelül nehezen lehetett csak a kártalanított telek-tulajdonosoktól kivívni a helyet.

Az épülő templom tőszomszédságában állott pl. egy Szabódy nevű jobbágy háza („colonus”). Református létre, nemcsak hogy a nekünk kijelölt telekrészt nem adta át, hanem még árkot is ásatott kertjében, hogy éjnek idején beletörjék a piaristáknak szállító kerekek tengelye. Egy vaksötét éjszaka így is történt. A házfőnök hiába keresett igazságot a tanácsházán. Az ott lelt három szenátor közül kettő református lévén, félvállról förmedtek rá a rektorra: nem küldenek senkit a telek határainak revíziójára: „levóltak ásva az tőkik mért nem őrzötte kentek mint a nigy szegletin?” Megvetésből magyarul mondotta mindezt a rektor latin okfejtésére válaszul, - pedig tógatus létre értette a deák szót! – De az egyetlen jelenlevő katolikus bíró sem mer mellé állni: Horváth Tamás, akit valójában Német Tamásnak hívtak, csak a gyűlöletes német nevet restellte viselni. Konfrátere a franciskánusoknak, mégis a papok ellen foglal állást: „Merem mondani, hogy az kentek fundusa ennyivelis nagyab.” – A hosszas huzavonát végül a fundátor kiküldött jószágigazgatója döntötte el. – A templom, épülő falai mellé azonban nem lehetett volna állványozást emelni, mert annak a helyén állott a szomszéd kisajátított háza.

A magas boltozat magasra felhúzott falpillérekre ível át szépen hajlított kosárívben. Ettől látszik a templom még teresebbnek. A pillérek tekintélyes, masszív fejezetei fölébe emelt kiugró párkányzattal viszont a templom hosszában futtatják végig a szemet. Jóleső ritmust és mozgalmasságot adnak a fal tagolásának. Nagyon jó arányérzékkel szerkesztette a tervezője magasság és szélesség irányában egyaránt. Ha a párkányokat keskenyebbre, vagy laposabbra, a pilléreket rövidebbre szabja, - a boltozat tere kongó ürességgé vált volna, a templom alacsonyabbnak tünnék, és a pillérek – párkányok –boltozat erőjátéka sem tünnék valóságosnak, hanem mindössze ráragasztott dísz nyomását keltené a falak összes tagozata.

A **szentély** a magas falak között kiemelkedőbb szintre kívánkozott. Építettek alája altemplomot, és megemelték ezzel a szentély padozatát.

A feljáró korlátja s ép és eredeti mintázatú kőfaragás: dohánylevelek ismétlődnek benne csokor módjára széthajló és egymásba fonódó mustra gyanánt.

Az ilyesfajta lépcsőfeljáró kiemeli a barokk templomépítészet világias szellemét: fejedelmi paloták lépcsőházaitól kap indítást a templom is. A templomot egy kicsit udvartartás színhelyének érzik: a mennyei uralkodó földi

palotájának. Ezért udvariaskodnak többnyire angyalkák és szentek is a spanyol gála mozdulatai szerint a barokk templomokban.

Viszont ad valami sajátos ünnepélyességet és szertartásos pompát az istentiszteletnek is. Hívők és papok „vonulni” kénytelenek az Isten elé mint valami trónuson ülő hatalom elé az ilyen díszlépcsőn.

Jaross György (a S. Gertrude) piarista laikus testvér készítette 1736-ban. Ő is színezte, alighanem a mainál élénkebb színűre a korlátot.

A szentély rendeltetése, hogy kiemelje a templom legfontosabb cselekményének, a szentmisének színhelyét: a főoltárt. Magos hátépítmény előtt áll rendszeren a barokk templomok legtöbb oltára. Ez a retablo-nak, vagy retabulumnak nevezett hátépítmény valójában kiszélesített képkeret, de a képpel együtt bizonyos színpadszerű együttest alkot.

A barokk oltárok színpadi jellege részben a középkor szárnyas oltáraitól örökölt hagyomány, amelyek szintén a minisztérium-színpad szabályai szerint épültek, és jelképesen összefüggő jeleneteket ábrázoltak. – Részben viszont egy-egy szent ünnepén, és azon jelképes alakokkal, drámai jelenet módjára ábrázolták a szent megdicsőülésének okait és fontosabb mozzanatait. Jelképes alakok nyújtják az égbe emelkedő szentnek különböző erényeinek és hőstetteinek jelvényeit. Az ilyen ún. „Theatrum Sacrum” azután szilárd anyagból is készült templomi oltár gyanánt.

A **főoltárunk** a Szentháromságot akarja ábrázolni, mint a templom titulusát, és egyben a mennybe felvitt Szűz Máriát, mint a templom pátrónáját. (Már az alapító kívánsága volt, hogy a templom „ad titulum SSme Trinitatis cum Patrocinio B. Virginis in coelos lassumptę” épüljön.)

Három emelete szokott lenni az ilyenféle színpadias retablóknak. A „földszintjén” nincsen semmiféle figurális dísz. Ott az oltárasztal. Azon folyik az áldozat a koporsó alakú menzán. (Legfőleg imádó angyalok kerülnek rá, de azok sem a szentmisének szólnak, hanem az állandóan ott tartózkodó Úr Jézus kísérei a tabernákulumban.

A középső emelet a szentek világa, a Diadalma Egyházé. Oszlopok között függ az oltárkép a címszent megdicsőülésével. Az oszlopok között szentek szobrai lobognak, magukon kívül a lelkesedéstől. Ők a tartóoszlopai az üdvözültek birodalmának. A szerkezetet tartó oszlop is megcsavarodik gyakran, - talán a nagy izommunkát akarja éreztetni, míg a küzdő Egyházból diadalmassá válik.

A mi főoltárképünk is ilyen megrendezett jelenet. Az árván hagyott nyitva maradt koporsóból emelkedik felfelé angyalok szárnyain a Szent Szűz. Fenn már várja a teljes Szentháromság királyi trónuson, hogy megkoronázza. – Kétoldalt Szt. Péter és Szt. Pál szobrai fordítják feléje ráncolt homlokú arcukat. félig nyitott szájjal, mintha az eseményt akarnák megmagyarázni. – Az oszlopok külső oldalán pedig két pestisben segítségük hívott szent áll: a vértanú kanonok, Nepomuki Szt. János a pálmával, és bal felől Borroméi Szt. Károly, az askéta bíboros selymes, aprógombos gallérijában; (Hiányzik a szokásos durva kötél, amelyet a pestis idején viselt a vezeklő körmeneten!)

A legfelső emeleten az Úristen jelképes ábrázolásai közül valamelyik szokott elhelyezkedni aranyozott sugárcsóvák és ezüstözött felhőgomolyagok közt, angyalok és angyalfejek kavargó tömegében. Sokszor függöny, vagy függönnyt jelező faragott drapéria libben félre erről az ábrázolásról, hogy éreztesse: az Isten nem ábrázolható: csak homályban és képletekben lát a hit szeme. A titokról félrelibben egy kevésbé a függöny, de belenézünk teljesen nem lehet.

A mi oltárunk legfelső emelete félig kész megoldás. Csak címer került a tetejére: a piarista címer viszont sugarakat visel, mert Mária monogram van benne.

A koronázó főpárkány felett és a sugaras piarista címer alatt kis angyal tart kettős címerpajzsot. Alighanem gr. Pálffy Pál nádoré, akinek a felesége Privigyén megtelepítette a piaristákat.

Mert a főoltár nem nekünk készült. Privigyei templomunkból hozták ide, meglehetősen regényes körülmények között.

1747-ben a tartományi káptalant tartottak Kecskeméten. Itt időztében felajánlotta megvételre a régi oltárukat és szószéküket a privigyei házfőnök, Marsovszky Jenő. 500 frt-ot kért érte. A kecskeméti rektor visszautasította az ajánlatot: bár nincs még főoltárunk, a privigyei nem eléggé töltene ki mai nagyobb szentélyünket. Több szó nem esett a dolgról. Mikor azonban elérkezett az advent ideje, egyik éjszaka öt társzeker veri fel az alvó rendházat: meghozták a privigyei oltárt és szószékét. Azonnal kérnek érte 300 frt-ot, mert sietős az útjuk. Sóért kell menniök Szegedre. - Így került hozzánk 1747-ben a privigyei templom régégi főoltára. Véletlenül éppen az is a mennybevitt Szt. Szűzet ábrázolta a Szentháromsággal, amint a mi templomunk titulusa kívánta.

Az oltárképet felírása szerint „Christophorus Tausch Soc. Jesu” festette. Jónévű osztrák dekoratív festő, aki templomok falára szokott építészeti díszeket festeni. Figurális jelenethez – úgy látszik - kevesebb tehetsége maradt. Az akkori jezsuiták közt több festő és építész alkotott csakugyan kvalitásos műveket.

Az **Altemplom** ma megint csak nagyhét végén használatos. Eredetileg azonban az volt a német polgárok kápolnája. Németül prédikáltak benne. A piaristák között volt is a XVIII. század végéig a legtöbb házban „concionator Germanae idiomatis”.

Erre a célra külön szószéke, külön öltöztető almáriuma volt a kápolnának, amelyet „catacumba”, - „sacellum crucis”, - „Capella Germana”, - „capella subterranea”, - „capella infra sanctuarium”... néven emlegetnek a korabeli feljegyzések.

Az oltára valamikor a Szt. Kereszt képével volt felszerelve. 1742-ben készült el kőborítása: „marmore suevico”. „Altare Crucifixi”-ként emlegetik.

Ugyanott volt állandó helye a nagyheti szentsírnak „pro compunctione populi”. Később kifaragatták kőből a sírban fekvő testet, 1780-ban.

Boltozata négy, jakabszállási kőből rakott pilléren nyugszik. Cseh-kupolás mezőibe passió-jeleneteket festettek. Ezeket alighanem az 1865-ös helyreállítás

alkalmával festették át, de a felszivárgó nedvesség ismét megfakította. Az 1985-ös restaurálás után csak kettő maradt meg.

Nem tévesztendő össze az altemplom a kriptával. Az utóbbi nem a szentély alatt húzódik, és eredetileg csak kívülről volt megközelíthető.

A **kripta**: a templomhajó alatt terjed ki a Szent Család oltárig. Szélességében a templom melletti sekrestyefolyosó alá is kinyúlik. Bejárata eredetileg, királyi rendeletnek megfelelően, kívülről, az udvarról nyílt, mégpedig azon a tájon, ahol belül a Szt. Anna oltára áll. Utóbb, 1888-ban ezt a lejáratot befalazták. A kripta ma az altemplom felől közelíthető meg. 1980 óta a rendház halottait ide temetik.

Rendtagokat és sok világi hívőt temettek a templom kriptájába. Megható emléke maradt a kripta első három lakójának. Alig készült el, máris temetni kellett Kecskeméti Julián (a S. Anna) éppen végzett teológust 1731 szeptemberében. Szép tiszta lélek, aki halálos ágyán nem akarja elengedni, hogy visszavigyék tőle az Oltáriszentséget: „Rogo ut videam Redemptorem meum!” Halálküzdelmében arra szegezik a szemét, kezében pedig Szentatyánk és Szűz Mária képét szorongatja. Kéri, imádkozzanak érte, és ígéri, hogy majd a túlvilágon ő fog imádkozni a most élő rendtársaiért is, de az ezután rendbe készülő valamennyi novíciusért is...

Egy esztendő múlva követi a forrolázban meghalt Lukácsy Dávid (a Ss. Tribus Regib.) klerikus növendék. Együgyű jó lélek, aki novícius korában magisztere parancsára minden ellenkezés nélkül hajlandó félíves levelet írni védőszentjének, Szt. Dávidnak, megcímezve „ad Coelos”. Kéri benne, segítse onnét, a „Triumphante Ecclesia”-ból megtartani ideleenn a sok regulát, hogy méltó legyen egyszer majd ő is a felüllakók országára.

Harmadiknak a harmadik esztendőben követi őket az öreg ex-novícius mester, Ursini Mátyás (a S. Joh. Ev.), aki annyira népszerű a házban, hogy csak „atyám-uram”-nak szólongatta mindenki.

Messzi útról érkezett vissza a rektor, Demka Sándor – maga is novíciusa volt valamikor, - és a szülőben hallja egyik ökröt hajtó jobbagytól: meghalt a „senex pater”. Hiába iramodik a rektor azonnal, már csak a rendház lépcsőjén találkozik a koporsós menettel, amint a Miserere-t recitálva kísérik a földalatti ravatalhoz az öreg Mátyás páter testét. Annál fájóbb volt elveszteni ilyen készületlenül, írja a rektor, - mivel már távozása előtt, mikor rábízta a házat az öregre, - az így búcsúzott tőle: „Me non videbit amatorem cordis!” – Már akkor könnyeit nyelve csak nyersen bírta neki felelni: „Meglátjuk!” De megmondta az öreg előre a halálát, mikor nézte, hogyan ügyel a rector a kripta boltját rakó kőművesekre: „Hoc ego jacebo!” – Mikor aztán a felravatalozott holttest előtt mondotta érte Demka Sándor a gyászmisét, nem is bírta többé visszafojtani az előkívánckozó könnyeket.

A templom hajójában a lecke-oldalon három, az evangéliumén két, fülkébe épített, oszlopos mellékoltár áll. A szentély diadalívének bélében kettő helyezkedik el. Az ev. oldalfolyosó bejárat mellett függ az ugyancsak 1747-ben

Privigyéről ideszállított szószék. Ez a stílus: poligonális alapra épült, fülkés mellvéd hatszögletes alapra szerkesztett hangvető födéssel, amelyen aranyozott akantuszlevél-mustrás szalaghálózat fogja közre a tető szobrait – még a XVII. században divatos. A következő század első két évtizedig tart kb.

Fülkébe állított szobrai: a négy evangélista, a világtömböt tartó Krisztus-alak, minden nyomott tömzsiségük ellenére valamiféle tekintélyes méltósággal néztek, hatalmasan ívelt keskeny szemükkel. A földélen a szokásos egy részben piarista Mária-kultusz eredménye lehet – a Szeplőtelen Szűz lebeg cssillagkoszorús glóriával. (Már Kalazancius Szt. József „tizenkétcsillagú korona” – imádságot szerkesztett a diákjai és szerzetesei számára!) A csúcsán Ker. Szent János prédikál durva öltözetben.

Ez a **szószék**-stílus még az ellenreformáció diadalmas korszakának prédikáló modorához illik. A Pázmány-féle nem kisujjból szopott régi igazság hirdetését nyomatékozza: „a’ derék Szentírásból állatott, szent apostolok és doctorok doctortúl Bellárminusig egy azon hiten fundáltatott...” Pörölycsapásszerű kemény érvek, logika és hagyomány szólott a beszédekből. Arról szólnak a magabiztos zömök szentek is, kagylós fülkéikben, megmegrezdülő drapériáikkal: mintha háborgó, kitörni kész erőket fékeznének ők is az Isten háza és maguk méltósága iránt érzett tisztességből.

Kár, hogy szószékünk mellvédje csonka. A nyolcszög hat oldalából alakított felső tag maradt meg csupán. Hogy alatta járn lehessen, levágták a lefelé keskenyedő mélyen profilozott, öblös záró tagozatot, és kötörmelékkal nehezített lapos deszkaaljat szegeztek rá.

Kalazanci Szt. József oltára

A boldoggá avatás esztendeje, 1748 után kezdenek a piarista templomokban oltárt emelni a tiszteletére.

A boldoggá avatást nálunk az összes rendházakban csak 1749-ben ünneplik meg. Akkor küldi meg a Rómából visszatért provinciális a házaknak a pápai bullát. A kecskemétiak júniusban kapják meg. Egyben bizottságot nevez ki a provinciális az őszi ünnepség megrendezésére: a házfőnök, Zákovics Lukács (a S. Maira, Majore – az ő primiciája volt az első szt. mise 1735-ben a templom szentélyében), mellé kijelöli a már idős Demka Sándort.

Az okt. 3-án lefolyt templomi ünnepségre állítottak alkalmi oltárt az új boldog képével és néhány csodájának ábrázolásával.

A végleges oltár felállítását azonban csak 1751-ben kezdi jelezni a templomépítés számadáskönyve. Akkor fizetnek az oltárképért 33 forint 60 dénárt. Pestről hozatják a faragott díszeket, onnét a négy nagy egyházatya szobrait az oszlopok közibe. Sajnos az utóbbi darabok nincsenek meg többé.

(Ambrus az egyik, alighanem a szokásos méhkassal: gyermekkori „csodajel” emlékére, mikor pogány dajkája megjósolja, hogy híres orátor válik belőle, mert a méhek mézet hordtak a szájába. – Ágoston, bizonyára lángoló szívvel: mert nemcsak eszével írta könyveit, hanem sokkal inkább, szívvel. – ,Nagy Szt. Gergely pápa galambbal a vállán: mert régiek sugalmazottnak tartották

az angyalokról szóló tanítását. – És Jeromos bíborosi díszben, könyvvel, koponyával: mert pápai titkár, tudós és vezeklő volt egy személyben.)

Az oltár nem készült el egyhamar. Mutatja az 1782-beli feljegyzés: hátra van még a színezése és aranyozása. Pedig 1751-ben már fizettek fehér festékért 53 dénárt. Nem tudható, miféle festék az a nyolc fontra való. Lehet, hogy az aranyozások kréta alapjáról van szó. Hiszen elég sok szobor díszítette az oltárt.

Oltárképe adja meg az oltár alapmotívumát: Zsinóros dolmányba öltözött kis nemes úrfiú vezet a szegény gyerekek patrónusa elé egy magos termetű angyal. (A kisfiú arca erősen Koháry-jelleget visel, dudori szemével, oldalt széles homlokával.) Alighanem a kecskeméti alapítás gondviselés-szerű voltára akarja felhívni a figyelmet. Nem a Szentatya akar idejönni, - az ő szemei messzire néznek ki úrfin és kíséző angyalán túlra. A kecskemétieknek kell őt megkeresniök földesuruk személyében. Az pedig nem érdemtelen az őrzőangyal protekciójára. – A Szent Öreg mással van elfoglalva: mennyei látomás közben zavarják: a Szt. Szűz jelenik meg neki éppen Kis Fiával. A háttérből pedig elősugárzik az Isten aranyos fényű jelképe. Földi érdek őt már meg nem indítja: ennek jele a lába alá került jelvénye egyházi méltóságnak, bíboros kalap és püspöki inszignia. Maga a szent rendalapító alakja is szürkésfekete foltként terül el a képen: mintha jelezni akarná az akkoriban ritka egyszerű puritán lelket. Lehiggasztja a körülözönlő égi és földi pompa minden tarkaságát. Az ő dolga már csak, hogy nézzen és imádkozzék.

Fölötte az orozat keretében („Gloria”-nak is nevezik) nem az Isten mindentudásának, mindenhatóságának ismerős motívumai és emblémái tűnnek elő sugárkékül, hanem a Szentcsalád vonul be kézen fogva: Mária és Szt. József a kicsi Jézussal. Szándékosan kívánhatták a piaristák ezt a jelenetet a faszobrásztól, a szokásos szimbólumok helyett. A piarista jámborság nagyon konkrét tárgyait akarták koronázó díszül a Szentatya oltárára. Abban az időben énekelte meg róla a rímes officium is: „Jesu Mariae nomina – Vocando vita cedis.” Halálában is Jézus, Mária nevét szólongatta.

Alul, az oszlopok lábazatának fonadékos borításai közt szerényen meghúzódik két épen maradt ereklyének nyelvének (balfelől) és szívének (jobbfelelől) a képe: „Cor, lingua nil putredinis – A saeculo trehebant.” Máig is őrzik Rómában, a Szt. Pantaleonban, épségben maradt szívet, mellyel szerette és nyelvét, mellyel tanította az elhagyott kisfiúkat.

A Szt. Anna oltára

A templom négy legöregebb oltára közül való. Nemcsak a formája árulja el, nemcsak az 1742-es feljegyzésből tudjuk, hogy áll – és 1745-ből, hogy már aranyozása és színezése elkészült, - hanem erről az oltárról tudjuk gondviselőjének legrégebbi szándékát.

Közel nyolcvan esztendősen özvegyasszony „nobilis domina Anna Szabó”, a szentkirály-pusztai földbirtokos felesége kereste meg az árát saját keze munkájával. Férje után nem maradt egyebe egyetlen szőlejénél. Annak évi

hozamát rakosgatta félre. Egy darabig volt jobbágya házában élt, merő zsellérsorban, míg a mi földünkön („in alodio nostro”) nem kapott egy szobácskát, hogy a porció elől szabadulhasson. Ezer frt-ot zsugorgatott így össze az oltár hozományául. Kamataiból csak lelke üdvösségéért kért szent misét. A többi az oltár építésére és karbantartására szánta. Végrendeletében pedig ránk testálta, ami csak maradt. Még ezüstneműjét is elhozta: készítsenek kelyhet belőle. El is készült kis zománcképekkel, azon felül 75 forint ajándékából cibórium is lett a templomnak.

Szt. Anna tiszteletét a középkortól örökölte a katolikus restauráció kora. Nem a családok védőszentjeként tisztelték (miként egy tudós vélemény tartja), hanem az asszonyi veszedelmek és betegségek ellen védő pártfogó gyanánt. Érthető, ha a pusztai népek között élő özvegyasszony a környék szegényeinek templomában oltárt akart állítani neki, - bár személyes okok is fűzhettek védőszentjéhez.

Az oltárkép tárgya nem történelmi jelenet, vagy életkép. Efféle barokk oltáron hiába is keresnénk. Allegorikus jelenet a szent életének elemeiből egybeszöve. Angyali jelentés fogja össze a szereplőket: a kacsaringós faragású barokk trónuson üldögélő Szt. Annát, a könyvében oldalt fordulva lapozgató Joákhimot, az elragadtatottan befelé néző kis Szűz Máriát. Mert lám igaza lett a legendás angyali vigasztalásnak: nem vetette el az Isten Joákhimot és felségét. Nem igaz a főpapi vád, hogy törvény bélyegesei, amiért húsz esztendeje gyermektelen a házasságuk. Bizonyítékaul ott áll az asztalunkon a Mózes két táblája: megtartották tisztán életükben. Ott tárja ki a karját előttük a kis leány, Isten ajándéka, a Szeplőtelen Szűz. És mindezt megpecsételi az égből ereszkedő, lebegő angyal, amint fejük fölé tartja a virágos koszorút, a mennyei jutalom jelképét, másik kezéből pedig virágos gallyakat szór a kislány feje fölé:

„Áron vesszője,
Nem vala tője,
Virággal mégis éledék:

Annak példája
Szűz Máriája
Csodásan szépen bételék.

Szüesség drága
Nemes virága
S gyümölcse nekünk adaték.”

(Náray: Lyra Coelestis. 1695)

A képet két oldalról közrefogják – a Status Domus szava szerint: „Sancti Patriarchae”. A pátriarkát persze tágabb értelemben kell venni, akár csak a Mindenszentek litániájában. Joakim az egyik, vájtvégű botjával, és Zakariás pap a másik, Keresztelő János apja. A zsidó papi öltözetet, jellemző módon török viselettel érzékelteti a XVIII. századi fafaragó mester. Keleti ruhát csak török

ruhában tudtak akkoriban elképzelni: kaftánt és turbánt adtak a zsidó papra, füstölőt a kezébe. Ma már üresen mereszti előre a kezét: elszakadt a lánc, elveszett a füstölőedénye.

Az oltár oromzatába, sugarak és felhők közé a „Salvator Mundi” alakja került. Barokk ábrázolási formája ez az Úr Jézusnak. Akkor, a trentói zsinat után ébredtek rá újból, a katolikus misszionálás világméretű feladataira. Akkor alakul a missziók „minisztériuma”, a Propaganda Kongregáció. És lám, Szt. Anna asszony kicsi leánya révén az egész világ üdvösségének gondjában részessé válik.

A Szent Család oltára

Eredetileg nem ezt a nevet viselte, hanem: „Altare Nativitatis Christi”-nek, Krisztus Születése oltárának nevezték, vagy éppen: „Altare Opilionum”-nak, pásztorok oltárának. Mert ennek az oltárnak az az ékessége, hogy teljes egészében pásztorok csináltatták és ők is gondozták. Még 1780-ban is csináltattak rá faragott betlehemet. Ez, sajnos eltűnt azóta, akárcsak a templom többi tíz feljegyzett oltárszobra.

Annak is nagyon régi a története, hogyan édesedtek a pásztorok éppen a mi templomunkhoz Kecskeméten. Javarészt Demka Sándor érdeme, aki saját bevallása szerint „sciens genium campestrium” nagyon ismerte a mezei emberek gondolkodását, és – amivel már nem dicsekszik el – szerette is őket, amint sok kis apró megjegyzésből kitűnik.

Így becsült meg bennünket a már említett Lityó pásztor. Bede András úr zsellérje, aki „substanciam suam sudore et frigore in campo comparatam” számlálatlanul – mert csak ötig olvasott – ránk hagyta. Így barátkozott meg a rektorral az a Surányi István pásztor, aki 1734-ben másodmagával betévedt a folyosóra: a rektor pedig mindjárt bevezette az ebédlőbe és megkérdezte tőle: bor kell-e vagy pálinka. Az ugyan a bor mellett döntött, de a házfőnök veresegyházi ürmöst töltött neki szépen fényesített cinkancsóból. És éppen ez hódította meg a pásztorok szívét: ezüstnek nézvéen a czinkancsót, annyira meghatódtak a nagy tisztességen, hogy azonnal az asztalra tettek három imperiális forintot az épülő templom javára, és ígéretet tettek a tinókra. Állották is a szavukat. Attól fogva állandó tétel az oltáradományok listáján a pásztorok szolgáltatása „binos vitulos, vitulum unum...” havonként. Ha mást nem, sajtot, vagy pénzt hoztak. Oltárukat is megépítették. A barátság addig ment, hogy néhány éven át Szent György-napi áldomásukat a konvenció lejártával a mi kertünkben ülték meg. A barátokhoz szokott pásztorok is mind ide pártoltak. Csak utóbb rosszakaró vádaskodó besúgásra az „Excellentissimus dioecesanus” rosszállását fejezte ki. Erre egy részük elszéledt tőlünk.

Az egész oltár betlehemes játékra emlékeztet: oltárképén a megszületett kis Jézus körül ott imádkoznak a helybéli pásztorok: térden állva kettő kicsit esetlenül megroggyant lábon. A jobb felőli az öreg pásztor torzonborz szakállával, fénytelen meghatótt tekintettel. Balról nyalkább fiatal, subában, hosszúra tekeredő, lógó bajuszával, nagy ívelt kun szemöldökével. Lábánál fekszik

ajándéka, a kis bárány. Szent József mögött magába roskadt egy fakó arcú botos pásztor, míg a negyedik a fészertető alatt dudán muzsikál, a kicsi Jézusnak: szekundál neki a fenn repkedő angyal, szélesen tekergő glóriás szalaggal.

Helybéli festő aligha csinálhatta, mert nemigen lehetett. De aki festette, ismerte a kiskun pásztornépet. Kár, hogy a Szentcsalád három alakját múlt századi kéz átjavította. A tucat betlehemek kerekarcú báb alakjainak vonásaira torzította a megfakult régieket, lesimította a vidám lobogó ruhákat.

A kísérő szobrok valamennyien pásztori szenteket örökítenek meg. Dávid térdel balról, a pásztor király. Mózes tartja a tábláit és felé a jobboldalon. Hosszú fehér szakállal leng, nyitott szája akar felhördülni a pusztai látónak. Mellettük jobbról és balról Keresztelő Szent János és édesanyja, Szent Erzsébet állnak. Apró szobrok az oltár méreteihez képest, mozdulatuk is már térbe készült.

A felső oromzati díszfülkében az Úr Jézus jelenik meg jó Pásztor képében, bottal, báránnyal, amint nyakában viszi. Ő is kap pásztori kísérőket a párkányzat tetején: Norburgát, a szentéletű cselédasszonyt, és a marhákra vigyázó, dögvészt távoztató Szent Vendelt, nagy piros karimás kalapban.

Az utóbb készült oltár-stípes (a menza koporsó borítója) közepére is kagylós keretbe foglalták a Jó Pásztor képét.

Szent Vendel oltára

Ez az oltár készült legkésőbb, valamennyi közül. 1742-ben jelzik, hogy a négy asztalos- és fafaragómunkával kész oltáron túl a többi falfülkébe szánt mellékoltár „in dies assurgunt”. Bizony nem kevés nap telt el. 1780-ban jelzi az inventarium, hogy áll ugyan a Szent Vendel oltára, de „sine apparatus”, felszerelés nélkül. Mikor pedig a felszerelése is a helyére kerülhet, 1821-ben, már restaurálni is kell: asztalossal kijavíttatja ki Dani Zsigmond házfőnök, megszilárdíttatja a vázát. Újból színezteti és „drága pénzen” aranyoztatja. Magát az oltárképet is, - mivel „ob vetustatem nimis attrita” ki kell javíttatnia. Christophorus Kirchner szakértő festővel („peritum suae artis”) hozatja rendbe, úgy hogy végül is meglelégedéssel állapítják meg róla: „decoro nitore” – tetszetős fényben ragyog.

Szent Vendel a paraszti foglalkozások védőszentje. Ezen a címen kerülhetett a mi templomunkba is. Igaz, egy kései leltár (1782) egyszerűen „Patronus pecorum”-nak tiszteli, de ez bizonyára csak a rövidség kedvéért, és nem okvetlenül történeti hagyományként kerül a fogalmazásba.

Mindenesetre jellemző, hogy a pásztorok oltárán kívül kezdet óta még egy Vendel-oltárt is terveznek. Annál is inkább, mivel amott már áll a párkányzaton egy Szent Vendel-szobor. Ilyen módon aligha került az oltár a pásztorok szorgalmazására a többiek közé.

Oltárképén a szent szokványos attribútumaival lép fel, pásztori öltözetben, nagykarimájú kalappal, táskával, vájtvégű pásztorbottal, térdig kötött saruszíjjakkal. Körülötte juh, kecske és szarvasmarha. Csak a háttérből elősugárzó fény jelzi, hogy pásztori idillnél többet akar a kép kifejezni. Meg a bal lába alá gördülő hercegi korona aranyos abroncsa is emlékeztet királyfiúi eredetére, amelyet remeteség kedvéért hagyott ott a legenda szerint. Remeteségének emléke

gyanánt hever a földön egy antik oszlopfő: a mulandóság örök figyelmeztetője. Továbbá apáti süvege és pásztorbotja, melyeket a Trier-vidéki remetek feje gyanánt használt a hagyomány tudomása szerint.

Kár, hogy az oltár szobrai nem készültek el idejében. Így azután idegen, oda nem illő darabok népesítik be az oszlopközöket és az oromzatot.

Az 1950-es évek második felében erre az oltárra helyezték át a Nepomuki Szent János oltárról, a két meghonosodott idegen püspök: Szent Gellért és Szent Adalbert kissé merevre sikerült szobrát.

Az oromzati glória fülkéjébe egy Nepomuki Szent János került. Ennek kísérői gyanánt viszont, - úgy látszik, valamiféle Kálvária mellékalakjai szegődtek mellé: egy Fájdalma Anya és Szent János apostol. Az utóbbi kettő az egész oltárnak legsikerültebb szobra.

Mivel Szent Vendel tisztelete a XIV. században pestisjárvány kapcsán válik népszerűvé, főleg Trier vidékén, ahová az ír remete a VI.-VII. század fordulóján letelepedett – gondolni lehet arra is, hogy az 1739-es nagy pestis fogadalmi emlékei közé tartozik a mi oltárunk. Azonban nálunk már csak mint mezőgazdasági patrónust ünnepelték. Azonfelül templomunknak van csakugyan dokumentált pestis-fogadalmi oltára: a Tizennégy Segítőszent tiszteletére. A felsorolást folytassuk most fordított rendben az evangéliumi oldal mellékoltárain a főoltár felé.

A Tizennégy Segítőszent oltára

Jellegzetes „pestises” fogadalmi oltár. Bár a kísérő szentek szobrai közül a legfontosabb négynek csak írott emléke maradt, a meglévők is azonnal elárulják eredetét.

Az 1738-9-es nagy pestis Kecskeméten is csúnya pusztítást végzett. Annál is inkább, a kimerült lakosság ingerült idegfeszültségben nem tartotta meg a kommiszárius rendelkezéseit, egészségügyi, fertőtlenítő intézkedéseit, hanem még az egyik bírónak is életére tört, hogy „szabadon temethesse halottait”. Megható viszont a megszorult emberek tömeges végrendelezési láza jámbor szándékra. Szóbeli végrendeletek tömegei hagynak pénzt és mindenféle ingóságot az épülő templomnak. A kertben messziről kiáltják be az atyáknak, félkörben állva, testáló szándékukat. Pásztor emberek hozzák is a lábasjóságot. – Ha nem ürül ki a ház, (20 tagból maradt 6) ha a hatból is mg nem hal a már említett négy, - azok között is a gazdasági vezető vicerektor, Szóróci Vince, - talán valami meg is marad a tömérdek állatállományból, melyet „pro piis oblatiis” kapott akkoriban a ház. Így azonban, amit a cselédek megfutamodása után a tolvaj el nem vitt, és a következő tél el nem pusztított, azt kénytelenek voltak potom áron mézárósnak eladni. – Demka Sándor abban az évben ismét lett ismét rektor. Nagykárolyból lopva szökött át a vesztegzáron. Ő azután valamelyest rendezte a gazdaság zilált állapotát. Persze a pénzbeli hagyatékok java a rokonok kezén más utat vett. De így is 5000 ft összeget helyezett ki kamatra házfönök az építkezés folytatására. – És a hívek sem feledkeztek meg a szorultságukban tett ígéreteikről. Akik életben maradtak, 10-20-30 ft-os tételekben hozták a stipendiumokat. A pásztorok egyre-

másra érkeztek tinókkal, úgyhogy a következő esztendőben a rektornak csak 25 körmöczi arannyal kellett a „frudationalis massa”-t kiegészítenie ezer frt-ra, és „elokálnia”.

A Tizennégy Segítő Szent elsősorban nem pestis idején keresett patrónus, hanem a kései középkor kultuszhalmozó korszakából ered. A számuk azonos, de gyakran cserélődnek a szereplők. Nálunk a középkor folyamán inkább csak német nyelvű vidéken ismerő a tiszteletük. A katolikus restauráció azután mindenféle országban az olasz-spanyol „új szenteken” kívül, sőt sokszor azok rovására.

A mi oltárunk képe kibővített más a pesti szerviták templomában máig is álló Segítő Szentek oltárképének. Vagy közös mintáról dolgozott a két festő, vagy a miénk a másolata amannak. – Az oltár történetéből csak annyi hámozható ki, hogy beletartozik az először elkészült négybe, és hogy 1756-ban kap „apparatus”-t és gondozó „pátrónust”, - mégpedig utolsóként valamennyi oltár közül.

A kép elrendezése alapjában véve középkori skéma szerint készült: egymás fölött sorakoznak a szentek, minden különösebb szerkezeti, vagy tartalmi összefüggés nélkül.

Eustachius-sal kezdődik a felső sor, a keresztény ókor regényes megtértjével, akinek legendájában a keresztes agancsú szarvas szerepel, mint térítő teofánia. A vadászok szentje összekeveredve Hubertus-sal és Placidus-szal.

Kristóf követi, a dorongos óriás, féltérdre ereszkedve. Utasok oltalmazója. Templomfalra szokás festeni kívülről ijesztő méretű képeit, mert a hiedelem szerint aznap nem éri baj az utast, mikor ilyenre néz.

Cyriacus diakonus tartja mellette a láncra vert sárkányt, mert a legenda szerint Sapur perzsa király leányából kiűzte az ördögöt.

Borbála vezeti be a három vértanú szüzet, pálmával és kehellyel. Vihar, tűzvész, halál esetében, azon felül löportornyokat és tüzérséget védő szent.

Katalin vértanúsága jelével, a szétpattant kínzó kerékkel, a hittudósok pátrónája.

Margit (antiochiai) szintén láncra vert sárkánnyal, mint Cyriacus: szüzessége védelmében.

Középső sorban három püspök fog közre két korabeli vértanút.

Dénes első párizsi püspök: két kézzel fogja levágott fejét, mert a legenda szerint kivégzése után kezében vitte a fejét a sírja helyéig. (Középkori képeken és szobrokon rendszeren a hóna alatt fogja infulás fejét.)

Panthaleon, a szentéletű vértanú orvos: orvosságos tégellyel a kezében. (Valójában Kozma és Damján attribútuma, az övé keresztben homlokához szegezett két karja lenne.) – Vitussal váltakozik, az epilepsziások szentjével.

Erazmus, a legendával elhomályosított eredetű itáliai püspök, orsóra tekint beleivel: ezért minden belek körüli betegség pátrónusa, néhol a pestis és dögvészben hívott közbenjáró.

Vitus a középkorban igen népszerű szent volt. Hozzá fohászkodtak olyan betegségeken, amelyeket démoni eredetűnek tartottak (epilepszia, megállottság, veszettség, vitustánc). Tiszteletének központja Prága. A szászok, a szász

császárok éppúgy védőszentjüknek tekintették, mint Csehország, Pomeránia és Szicília. A legendájából származó attribútum: egy üst látható mellette.

Balázs püspök, az örmények vértanúja, börtönében el nem alvó gyertyával. Torokbajban segít: a legendájából származó attribútum: egy üst látható mellette.

Egyed (Aegidius) nyitja meg az alsó sort: szarvas kíséretében járó remete, de felruházva főpapi pásztorbottal: annak jeléül, hogy vagy a német Magnus apáttal, vagy Leonhardt püspökkel keveredett össze az ábrázolás. Az utóbbi fogolykiváltó szent. (Lehullott bilincsektől láncsal kötötték körül a középkorban kápolnáit, sokszor embermagasságig.)

Acacius, a Nagy Konstantin óta ünnevelt bizánci centurio kereszttel, mivel a vértanúhalálát okozó tövises virgácsból idővel töviskoszorú, majd a keresztre feszítés jelvényei váltak.

György, a „nobilis Cappadox”, veres harci zászlajával, sisakosan képviseli a kép alján a vitézek pártfogóit Acacius-szal együtt.

Az oltármenza feletti négy szobor közül a két szélső az 1950-es években került templomunkba Kondorosról. Bal oldalt áll Szent Sebestyén fához kötve, nyilakkal a testében. Jobbra Szent Rókus, a régi vándorok öltözetében, galléros kabátban, kiskutyával. A másik két szobor nem erre az oltárra készült. Szent Erzsébet asszonyt ábrázolja a kéregető koldussal, és Antiokhiai Szent Margitot a sárkánnyal. Eredeti helyük a pásztorok oltárának külső lábuzatán volt. Csak az itteniek eltűnése után került át ide a Mária Terézia szabású két tömzsi királyasszony.

Ruhájuk, akárcsak a templom többi oltári szentjének, ezüst alapra festett átlátszó színezésű. Ezzel is a mennyei fényesség káprázatát kívánta éreztetni a színpadias barokk oltárépítő technika.

Kár, hogy a tulajdonképpen barokk „pestises szentek” szobrai eltűntek: - Xavéri Szent Ferenc és Borrómei Szent Károly. – Az 1782-es templomi leltár még felsorolja őket.

Az oltárlap fölött látható üveg alatt, koszorúzott fejjel a barlangban alvó Szent Rozália. Így találták meg a XII. századi Sinibaldus gróf lányát ötszáz esztendő múlva egy Palermo feletti barlangban, ahol holtáig remetéskedett. Az akkor kitört pestis óta hívják segítségül.

Az oltár glóriájának helyén – szabálytalanul – Szent Flóriánnal oltja a tüzet veres zászlajával. (Megjegyzendő: ikerszentjét, Donatus-t, a mennykő pusztítása ellen hívott püspököt tisztelték a rendházfolyosó végéből elrekesztett ideiglenes kápolnában az alapkövetétel előtti időben!) Kísérői: két nehezen agnoszkáló szent: talán Benizzi Szent Fülöp, szervita generális a spanyolszakállas fekete barát. (Ha csakugyan közvetlen a kapcsolat a szerviták hasonló oltárával!) – A másik kötéllel övezett vitéz ez ideig nem ismerős.

Az oltárasztal stipes-ének díszje: kagyló mustrába foglalt kettős jelenet: Ádám és Éva kiűzetése, és az első testvérgyilkosság. Ki akarja fejezni dogmatikai tételt: minden betegség és ínség eredete az első bűn, amely vonja maga után a büntetést, de a következő büntetnivalókat is.

A Nepomuki Szent János oltára

Erről az oltárról tudjuk a legkevesebb történeti kísérő körülményt. Bizonyos csak annyi, hogy az első négy között készült el, tehát 1742 körül. Hogy megvolt a gondozó „pátrónusa” idejekorán. Látjuk, hogy építészeti formái a legszebbek közé tartoznak. – De arról már nem szól az írás, kinek jutott eszébe a cseh szentet, kanonokot és püspöki helynököt betelepíteni az alföldi szegény emberek szentjei közé.

A gyónási titok vértanúja egyébként nemcsak az új szent érdekességével vonzotta a XVIII. századi eleji egyházművészetet. Nagyon hálás anyagot szolgáltatott a barokk „apothéózisok” drámai kelléktárának. A címszent „megdicsőülését” kevés, más barokk hérosz alakján lehetett ekkora hatással megrendezni, mint éppen önála. (V. ö. a székesfehérvári jezsuita, utóbb ciszterci-templom festett főoltár-retablóját!)

A mi oltárunk képén is egész angyali sereg fekteti belé minden szorgalmát, hogy a drámai hármasság egység térben, időben, cselekményben megszülessék. Nagy, izmos angyal taszigálja felfelé a felhőtörleszt. Szemmel látható fizikai munkateljesítményébe kerül. De mindebből semmit sem érzékel az ég felé röpített hős: kitárt karokkal, félig nyílt ajakkal lebeg a felhő tetején. Az ő dolga most már mindössze: passzíve reprezentálni. Mert az allegorikus ábrázolás feladatát elvégzi helyette az angyali udvartartás asszisztenciája: angyali küldöttség érkezik felülről a csillagkoszorúval (a Moldván észlelt éjjeli fényjelek emléke, mikor a holttestet belévetették) és vértanúi pálmával. – Újabb angyali különítmény érkezik melléje gyóntatói hatalmának jelvényeivel: a kereszt-bordás papsapkával és az oldó-kötő két kulccsal, továbbá a legfőbb demonstratív tárggyal, a nyitott könyvvel, melynek tiszta lapján egyetlen szó áll: „T A C U I”. Ez a „hallgattam” szerezte meg Nepomuki Szent Jánosnak az élet könyvébe szóló bejegyzést. Ez a titka égbe emelkedő megdicsőülésének. Ez szólítja udvari szolgálatra a felsorakozó angyali seregeket: hogy valóságos rehabilitáló processzióval kísérjék a meggyalázott szentet az égi birodalomba. Még a kereszt sem hiányzik a díszfelvonulásból. Állandó attribútuma gyanánt viszi a szenttel egyik kísérőjéül szegődött kis angyal.

Az 1950-es évek végi szoborrendezés alkalmával kaptuk az oltárra a két magyar szent szobrát: Szent István az országalmával és Szent Imre. Meglátszik, hogy nem ide készültek, kissé nagyok az oltárhoz.

Kevesebb már a tartalmi kapcsolat az oromzat glóriájának szereplőivel. A szép kagylós fülkét a Szent Szűz faragott szobra tölti be. Talán legfinomabb darabja a templom falfaragásainak. Középkorias hajlatú törékeny alak, félrehajtott fejjel: magosra emeli a Kis Jézus csecsemő szobrát. Az viszont nagy érdeklődéssel szemléli az alatt nyüzsgő hívő nyáját. Még állat is keresztbetett kis kezeire hajtja, és rátámasztja a kezében tartott, talapzatig érő hosszú botra. Van-e ennek a szokatlan ábrázolásnak a helybéli pásztori szokásokkal valamiféle szándékos összefüggése, - csak a lappangó oklevéli adatok deríthetnék fel.

Külön érdekessége az oromzatnak két finom mívű lovas szobra, Szent György és Szent Márton. A szobrok mérete, minősége annyira eltérő, hogy egységes tervre alig lehet gondolni az oltár felszerelésében.

A keleti és nyugati egyháznak ez a két „lovas szentje” általában teljes lovagi méltóságtudattal szokott a templomokban egymás felé lovagolni a középkor óta. – Amint Györgyben jobban érdekelte a középkori közvéleményt a sárkánnyal vívó „nobilis Cappadox”, a silenei királykisasszony gáláns védelmezője, mint a hitéért életét adó mártír, - ugyanúgy Mártonban is szívesebben ábrázolták az „adhuc catechumenus” lovagi önkifosztását: fele köpenyének lekanyarító nagylelkűségét a koldus javára, mint Marseille-vidéki kolostorfőnök és a toursi püspök egyházkormányzó erényeit. – A hazai katolikus restauráció azután, már említett osztrák irányzatában szívesebben nyúlt vissza a középkori témákhoz, mint a latin országok újfajta heroikus ideáljaihoz. Formában is kisebb a törés az északi fafaragó művészetnek aláfürt, tördelt, lobogó drapériás stílusában, mint az olasz importon átment Bernini-Vignola-Pozzo-stílusú, bajor mintákon közvetített nagyszabású alkotásokban.

A mi két lovas szobrunknak külön érdekessége a középkorias fegyverzetten túl a helyi, nagybajuszos arctípus. Mintha a pásztorok oltárának más fekvésű párhuzamonként itt is megjelennék a hazai vitézi élet nyoma a szépen kidolgozott nemes paripák és marciális nemesi bajvívók típusain.

A Mária-oltár

Valójában a Kegyes iskolák Királynéjáról van szó, csak ezt a formulát, akkoriban még nem ismerték. Csak „Image Romana” néven számol be róla a História Domus 1756-ban, mikor felső képével együtt elkészült. Az 1782-es templom-leltár szerint még aranyozatlan és festetlen az oltár fából készült része. 1913 körül pedig Scmidt János oltárszobrasszal faragtatnak pótlólag négy kisebb angyalt az elveszettek helyébe az oltárra.

A szentély diadalívének béléletét tölti ki ez a két nagyméretű mellékoltár (Kalazancius a másik). Szép csipkés peremező díszével a régi teljes világításban fokozatos kulissza-szerű rétegeket iktatott be az oldalsó oltárépítmények plasztikája és az emelt szentély erősebb fénycsóvái közé.

Oltárképe a jellegzetes „apothéózis” jenetek közé tartozik. Csakhogy érdekesen különbözik a templom, hasonló tárgyú képeitől, amennyiben itt nem a szent dicsőül meg, hanem maga a kép. T. i. az-az „Imago Romana” –nak nevezett régi bizantikus kis Mária-kép, amelyet máig is őriznek Rómában, mint „piarista Szűz Máriát”. A képen ezt emelik keresztül felfelé az angyalok. Jeléül a piarista Mária-kultusz sajátos jellegének. A Szentatyánktól örökbe hagyott régi „Hodegetreia” típusú keleti Mária-kép kifejezetten anyának, Isten Anyjának ábrázolja a Szent Szüzet. Amint Kalazanci Szent József is többnyire égi Édesanyjaként kívánta tiszteltetni fiaitól. Az árva fiú tapasztalatával írta egyik rendtársának: „Tisztelje csak, mint édesanyját, a Szent Szüzet: meglátja, az is lesz a maga számára. „Rendjének nevében is ilyen minőségben választotta: „Pauperes

Matris Dei Scholárum Piarum”. És nem véletlen, hogy a régi piaristák ebben a templomban tíz oltáron tizenegy régi Mária-képet és szobrot hagytak ránk.

A kép két oldalán talapzatok várnak eltűnt, vagy soha el nem készült szobrokra. Mindössze a Glória szakaszában imádkoznak faragott angyalok az Atyaisten 1756-ban elkészült képe körül. Tartalmi egybehangoltságára azonban jellemző, hogy a felső képen az Atya szakállas jelképe mellé odakerült a Szentlélek galambja, - de a Fiú nem. Azt már a felemelt képen egyszer ábrázolták Édesanyja ölében.

A Mária - kápolna

A torony aljában két kápolnát szántak eredetileg a tervezők. Egyik a Szent Szűz tiszteletére, másik a Szenvedő Krisztuséra készült. Nem egyszerűen jelképes értelme van ennek a két bejáratú imádkozó-helynek. Amint tizenegy régi képen és szobron hagyták ránk tizennyolcadik századi elődeink a Szűz Mária alakját, ugyanúgy három oltárról is gondoskodtak akkoriban a szenvedő Jézus emlékére. Ez a két kultusztárgy központi jellegű tisztelet tárgya akkoriban nemcsak az egyetemes egyházban, de nálunk, piaristáknál is. Ezért akarták alighanem elődeink, hogy a templomba lépő mindjárt velük találkozzék.

A két toronykápolna hatalmas alapfalai máig sejtetik, hogy kéttornyú homlokzatra számítottak az építők. Csak 1764-65-ben kellett lemondaiok eredeti tervükről, a mai aránytalanul kisméretű, középtengelybe állított tornyocskájára.

Kiépítésük hosszú idő műve. Hét év eltelik, mire a tornyok alapjait ásni kezdik, 1736-ban. Akkor már egy esztendeje miséznek a szentélyben és az altemplomban. 1737-re jutnak a homlokzati falak a kápolnáéval együtt emelet magasságra. 1742-ben készül el a templom boltozata. Alighanem akkor boltozzák a két toronykápolnát is. - 1746-ben jegyzik fel, hogy elkészült a Mária-kápolna oltára, de csak szobrászati részében. A színezés műve Szentatyánk boldoggá avatási jubileumára készül el, 1749-ben. – Így örökíti meg a kép feletti ZÁRÓ PAIZS hátán a festő: „Johannes Hager pictor Anno 1749”.

A festőről semmi közelebbit nem tartottak meg feljegyzések. Nem közönséges tehetségű mester lehetett. A vörös és zöld márványozásnak olyan merész színekompózióját teremtette meg, arannyal, ezüsttel, ezüstre rávont lazúros festéssel, hogy fénynek és színnek ilyen kiegyensúlyozott összképével ritkán találkozik az ember. Faragott gyertyatartói 1758-ból valók.

Oltárképe a rájegyzett írás tanúsága szerint a nagy szombati székesegyházban 1708 óta tisztelt könnyező Szűz Mária-kép másolata. „Vera Effigies lachrymantis et sudantis B. V. in Tyrnavia 1708.” – Kecskeméti népszerűségére és a sok ima-meghallgatásra vall a képre ráfestett tömérdek votív-tárgy nyoma. Ezeket mindannyiszor rávezették, valahányszor újabb nemesfém-tárgy került a képre votívajándék gyanánt. Ezüsből-aranyból készült szemeken, lábakon kívül ezüstkoronát és kettős szívet készített a képre Zollner Mihályné, helybéli gazdag vaskereskedő özvegye. Ugyanő a férjétől kapott nehéz aranyláncát (800 forint-értékben) és unokahúga aranyláncát ráakasztatja. 1822-

ben a rektor, Dani Zsigmond is felszerel ünnepélyesen két aranyozott ezüst medáliát a képre. Még maga Zollner Mihály csináltatta a kápolna máig is álló keményfa-padját. Csengettyűt és ezüstözött mécseszt hozatnak a kápolna számára, melyeket azután jobban fel lehetett használni a templom egyéb helyein.

A kápolna közkedveltségére jellemző egyébként, hogy 1760-ban a római nagykáptalan vokálisa, Rátay Egyed (a Ss. Trin.) a házfőnök kérésére búcsú-engedélyt hoz számára. Hét másik oltárral egyetemben megkapta mindazokat a búcsúkat, amelyekben a hét római főtemplom látogatói részesülnek. De ennél is többet mond, hogy az 50-60-as években naponta legalább két-három szentmisét mondanak a kápolnában. Ugyanakkor, mikor tíz oltáron misézhet a meglévő 6-14 felszentelt rendtag.

A látható szeretet jelein túl, itt él láthatatlan emléke a rendház első rektorának, Demka Sándornak. Ez a betegségében is feltartóztathatatlan agilis ember, aki a ház és a templom számára háromszoros rektorsága után is jóval több maradt mozgékony beszerzőnél és nemes szervezőnél, öreg napjaiban mutatta meg igazi arcát. Mikor már szeme világát teljesen elveszítette, naponta ide kísértette magát, a Mária-kápolnába, legkedvesebb helyére, miután a közös reggeli imádságon részt vett. Két-három szentmisét végighallgatott itt, mégpedig maga számára oda vitt alacsony széken, hogy az egykor Csúzy Zsigmonddal, az egyik leghíresebb magyar egyházi szónokkal vetélkedő prédikátor, a rend kormányzatának egyik legtiszteltebb tagja – kisgyermek módjára üldögélhessen a Szent Szűz lábánál. Utána átkísértette magát a szomszédos gyóntatószékbe. Ott hallgatta sokszor délig is a városból és környékből hozzá sereglő gyónók ügyes-bajos dolgait. Hideg télben gyakran fel kellett melengetni megdermedt térdeit. Akkor ment csak vissza, szobájába, ahol szívesen látta minden látogató rendtársát. De szívesebben egyedül maradt napestig, mert ő már csak az Istennel és a szentekkel szeretett társalkodni.

Javították még a kápolnát évszázadokon át. 1818-ban színesre festi a falaát egy meg nem nevezett „pictor Judaeus”. 1877-ben Erdősi Imre rektor újítatja meg Rupp „akademischer Maler aus Wien”-nel. Közben 1824-ben polírozott „limbus”-sal, kerettel szorítják le a menza oltárterítőjét. Majd a század végén fehérre fakítják olajfestéssel a régi polichrom oltárszínezést.

1954 októberében, a Mária-év emlékére Gébertj Endre pesti aranyozó mester lefejt a durva olajfestékréteget. Napvilágra kerül az régi vidám színek kompozíció – és a hívők áldozatos szeretetéből ismert régi szép pompájában vonz és biztat a kis öreg Mária-kép diákokat és hívőket.

A Szent Kereszt kápolna

Valójában nem Kereszt-kápolnának készült. A régi feljegyzések „sacellum Patientis Cristi” – „ara Cristi Columnati” néven emlegetik. Tehát a Szenvedő Jézus emlékére állították. Csak ma már elveszett az a faragott szobor az oltár középső emelvényéről, amely oszlophoz kötve, vesszőzés közben ábrázolta.

Mai helyreállított alakjában idegenül érint talán bennünket a hideg színezés, a feketés-szürkés alapszín, a hideg zöld párkányokkal, félezüst csavart

oszlopaival, faragott könnyeket hullató, száraz tekintetű angyalaival. Pedig ez akkoriban gyászpompával felszerelt oltár, gyászos színekben. (A gyász színskálája akkoriban inkább közismert és érthető, mint ma, mikor már csak fekete-ezüst csökevényeiben ismerjük. Gyöngyösy István a Márssal társalkodó Murányi Vénuszában szívet elállító pillanatnak jelzi a levél érkezését: milyen színű is lesz a pecsétje! Utána hosszas eszmefuttatás következik a pecsétszínek szimbolikus értelméről...)

A gyász akkoriban sokkal inkább közérdekű ügy, mint mostanában. Egy-egy valamire való temetésre hónapokig készülnek. (Károly Sándor generális szeptemberben hal meg, de csak következő márciusban temetik. Három szerzetesrend igazul mindaddig: melyikből kérnek halotti búcsúztatót, hogy végül is elmondjon valamiféle tizenkét garádicsos Jákob lajtorjáját, az elhunyt érdemeinek fokozatain lépkedve végig...) Addig készül a halotti kelengye. Addig szedelőzködik a több vármegyére kiterjedő atyafiság, hogy társszekereken felvonuljon a halottas házhoz.

Külön úgynevezett „Castrum Doloris”-t állítanak a templomban, valóságos épületet az épületben: megtervezett árkádokkal, laternákkal, diadalkapukkal, kronosztichonos epitáfiummal... Nagy hírre jutott ilyenforma ravatalozó mesterségével a piarista Orlics Dániel debreceni rektor korában. (Később a Splényi-ezred tábori lelkésze, majd szegedi házfőnök.) Ő csinálta Csáky Imre gróf bíboros halottas pompáját a Szent Anna templomban. Mennyezetig érő gyászkárpitokon örökítette meg az eltávozott nagyváradi püspök jeles cselekedeteit.

Az Úr Jézus szenvedésének és halálának is kijártak akkoriban a nyilvános gyász közismert jelei. A fájdalmat hangos formában kellett megszólaltatniuk. Mikor 1760-ban meghozatják Pestről a templomtérre szánt hatalmas méretű feszületet: gyászindulók, hátborzongató dobpergés és harsonaszó kíséretében áldja meg a rektor az „Elegantissimum Trophoeum Ssme Crucis”-t, mégpedig: „solatio Catholicorum et confusioni haereticorum”.

Ugyanakkor, mikor a feszület érkezett: úgy látszik – lelkesedésükben az oltárok „pátrónusai” (- alighanem „coetus” ill. céh-szerű közületek, mint a barátoknál, mert a két toronykápolnában határozottan kiemelik a feljegyzések, hogy ott „Decanissae, piae mulieres” látják el az oltárokat. Továbbá a templomról megjegyzi a Status Domus, hogy a padok között bizonyos „opifex”-ek zászlai állnak állandó jelleggel és körmeneti célra. Tehát eltérhetett a hajóbeli és a toronykápolnák gondozó testülete: az előbbit „patróni”, az utóbbit „decanissae” látták el!) – a „patróni” megegyeznek egy pesti szobrással, hogy a szenvedő Krisztus „adusque vacua” oltárát (talán ez is kész 1746 óta?) felszerelik szoborral, mégpedig „Christi Columnati” ábrázolásával. A konvenció 130 firt-ról szól, ami akkori értékben inkább meg is felel egyetlen szobor elkészítésére, mint egy egész oltárépítmény elkészítésére.

Nem kell csodálkoznunk, hogy a templomban már áll egy szenvedő Krisztus oltára: az altemplomban. Sőt egy másik a házi oratóriumban, az

emeleten. A korabeli kultusz szokásának megfelelt a Szenvedő Krisztus nagyon kiemelt tisztelete. Főként nálunk, piaristáknál. A barokk áhítat hangosabb jezsuita ága épp úgy kultiválta ezt a gyakorlatot, mint az elmélyedésre törekvő karmelita irányzat. Az utóbbihoz csatlakozott Szent Atyánk, és a kapucinusok.

Nemcsak Szent Terézia elmélkedett naponta lefekvés előtt negyedórát Krisztus Urunk szenvedéséről, hanem a mi rendi imádságoskönyvünk XVIII. századi kiadásában is megtalálhatjuk a hét minden reggelére szóló elmélkedést a Jézus szenvedéséről az Olajfák hegyéről a keresztlevételig: hétfőtől szombatig. (Estéknént viszont előírt elmélkedési téma a halál!) – Ezen felül hivatalos előírás szerint az étkezések közben köteles a lektor három ízben megszakítani az olvasást, - hogy figyelmeztesse a táplálkozó közösséget az epére és ecetre, amelyet Krisztus Urunk a keresztfán kapott italul.

Az oltár mai, kisméretű oltárképe, a finom művű Keresztre feszítés ismeretlen alkalommal és ismeretlen helyről került a középpontjába. Mindenesetre beleillő késő barokk darab, a templomi képek közül talán a legjobb minőségű.

A menza antependiumát alkotó sírban fekvő, deszkára festett korpusz későbbi eredetűnek látszik. Közepes értékű, sötét, sziklás háttérű festmény. Szentsír céljait aligha szolgálta, mivel erre a célra kezdet óta készen állott az altemplom oltárának ilyen rendeltetésű üreges alja. 1780 óta pedig állandóan ott látható a homokkőből készült, színezett plasztikus korpusz.

Az oltár glóriájának Atyaisten-képe a Szentlélek galambjával régebbi alkatrésze az oltárnak. Feltűnő viszont, hogy a naturalista színezésű könnyező angyalokkal ellentétben a felső képet fehéren hagyott angyalfejek kísérték. Más kéz munkái, mint az oltár plasztika többi részei. Hasonló heterogén szobor összeállításra van azonban példa a templomban bőven.

A kórusépítmény

Meg kell még emlékezni a kórusépítményről, kiugró karzati részeivel, oldalsó emeleti helységeivel, amelyek az egykori jól felszerelt zene-szertár céljait szolgálták. Majdnem minden piarista templomnak megvolt a maga fizetett zenekara. Ünnepeles alkalommal egyik feljegyzés szerint külön hozattak Szegedről muzikusokat. A fúvószenekar leltára a XIX. század első évtizedéig szerepel a leltárakban. Ünnepeles processziók alkalmával kinn állították fel őket a templom homlokzatának rácsos erkélyén. Ott fuvoláztak és harsonáztak az akkori liturgikus pompakifejtés szellemének megfelelően. – A zenei szerek „almariolum”-ain kívül hosszú ideig a bal karzati helyiség szolgált a házi könyvtár anyagának tárolására is.

A templom első **orgonája** még Demka Sándor idejében került a karzatra. Alighanem két szárnyra bontott szekrényei beengedték a nagy kórusablakon át a fényt. Hiszen derűs barokk templombelső legfőbb fényforrása hátulról szokott nyílni. – Ez a hátváltozatú kis szekrény a XVIII. század végére az állandó használatától szinte teljesen tönkrement. Átmeneti megoldásul szereltek fel egy kis hordozható szekrényt („organum positivum”) 1799-ben. – De ezt is végsőkéig

kimerítette az állandó igénybevétel. – 1806-08-ig a rendház népszerű novicius mestere, Csulik Alajos dolgozott újabb orgona megszerzésén. Vidéki diákok szülei és helybéli ismerőseik között rendezett gyűjtés eredménye a mai orgonaszekrény, eredetileg 13 változatával. Sajnos a templom építészetéhez nem nagyon alkalmazkodott. Közel húzták a kórusablakhoz, hogy kiküszöböljék a harangozó állandó feljárkálását a kórusra. A harangköteleket a padlástérbe vezették át. Utóbb több ízben szorult javításra és bővítésre az új orgona is. A múlt században kétszer is átalakította a pécsi Angster-cég. A második világháborúban szenvedett nagyobb veszteségeit az 1950-es években pótolták, részben a leszerelt tatai kápolnánk orgonájának anyagából.

A templom története érdekes statisztikáját nyújtja a rendház és iskola fejlődésének. Minden olyan korszakában, mikor az iskolai élet és a rendház belső élete fellendült, nagy átalakulás és bővülés szakasza következett a templomra is. Olyan évtizedekben viszont, mikor a háztörténet nem tud másról beszámolni, mint külföldi politikai hírekről (francia király elleni merényletről, porosz háborúról...) vagy rossz termésről és az alapítványi tőkék zsugorodásáról, - olyankor a templom híveinek sem jut eszébe összekuporgatott pénzüket az Isten házának javítására, gazdagítására fordítani.

Nagyjából három stílus-periódus különböztethető meg a fellendülés szakaszaiban is:

A XVIII. század gyarapodásai elsősorban a helyi pasztorációs munka eredménye. Pásztorok és helyi hívők hozzák a templom felszereléséhez szükséges anyagiakat. (Persze erkölcsi fedezetet is jelent a lelkesedésük.)

A XIX. század derekától kezdve a rendkormány és egyes rendtagok pietása szólal meg, valahányszor a málladozó öreg épület megújulásra szorul. Megható példái tűnnek fel Trautwein János, Horváth Cyarill... és a helyi atyák áldozatkészségének.

Mintha nem elszigetelt provinciális ügy volna a kecskeméti templom ügye, hanem a noviciátus és rendi stúdium révén a rend félig-meddig anyaházáról kellene gondoskodniuk.

A harmadik új korszak az 1948 óta plébániává lett templom intenzívebb kapcsolatát árulja el helybéli híveivel. A legnehezebb anyagi körülmények között is hozzák, amijük van, hogy az Isten háza, - az ő házuk is egyre fejlődő, gazdagodó otthonukká válhasson.

Felhasznált levéltári anyag:

Historia Domus Kecskemetiensis I. (1714-60. Demka Sándor haláláig)

Historia Domus Kecskemetiensis II. (1758-1804. Világi és egyházi hivatalos leíratok másolatai a házra és templomra vonatkozólag. Kánoni visitációk...)

Historia Domus Kecskemetiensis III. (Pótkötet Csulik Alajos tollából folytatólagosan a II. világháborús évekig.)

Status Domus Kecskemetiensis 1771-1802.

A kecskeméti ház leltára 1805-87-ig.

Liber Fabricae 1732-58. (Templomi számadások részletei.)

Liber introitus pro Altaris suppellectili opilionum. (Kecskemét, 1740-80.)
Historia Domus Debrecinensis 1719-1880. (A Szlopnai-féle rész.)
Egyéb be nem kötött faszcikulusok anyaga. (Vizitációk, búcsúengedélyek...)